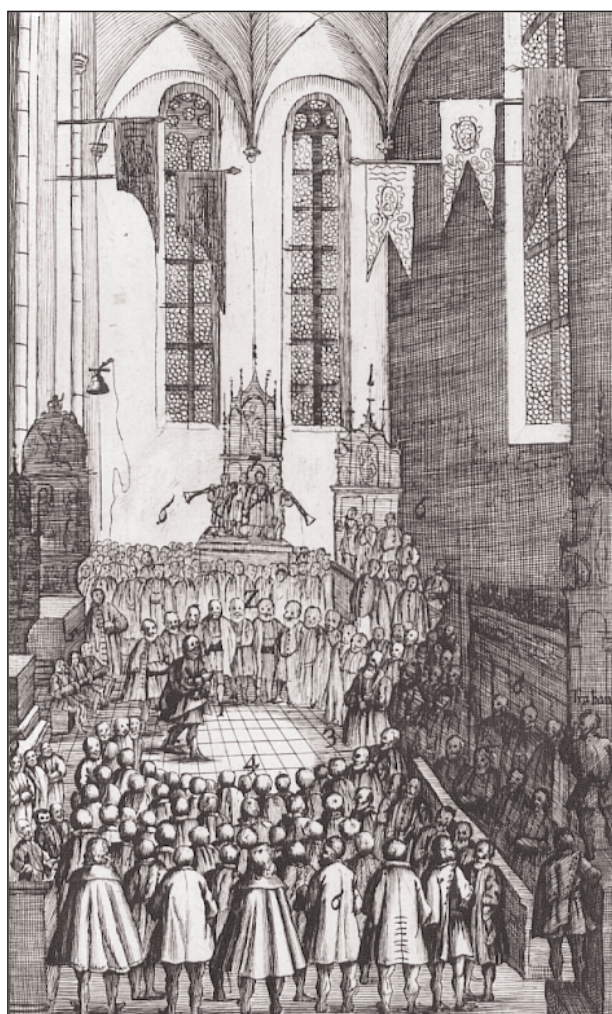

Wesselényi nádor orvosa

Bubryák Orsolya

Weber János (1612–1684), Eperjes egykori főbírája korának egyik letehetségesebb politikusa volt, aki ügyesen irányította többségében lutheránus vallású városát a katolikus Habsburg Birodalom árnyékában. Pártfogolta az iskolaügyet, nemzetközi hírű gyógyszerészképző iskolát alapított Eperjesen, s főbírósa idején – és hathatós közreműködésével – jött létre a híres eperjesi líceum. Több mint negyven éven át volt tagja Eperjes város vezetőségének, tizenöt éven keresztül töltötte be Eperjes főbírói tisztét, s irányítása alatt vált a város a Felvidék egyik legjelentősebb szellemi központjává. Szakmáját tekintve orvos volt és gyógyszerész. Ő volt Wesselényi Ferenc nádor udvari orvosa, s idővel a „Felső-Magyarország örökös gyógyszerésze” kitüntető cím birtokosa. Polgári származása ellenére otthonosan mozgott az udvari körökben, a felvidéki városok követeként gyakran megfordult Bécsben és Pozsonyban. Jó kapcsolatokat épített ki főúri személyekkel, gyermekei keresztzülei között ott volt Szelepcsényi György érsek, Rottal János gróf vagy Széchy Mária, Wesselényi nádor felesége. Elszegényedett arisztokrata családból származó nőt vett feleségül, s ötvenéves korára teljesült az álma: nemességet nyert. Főúri pártfogóinak és egyes politikai manőverezéseinek köszönhetően, bár a Wesselényi-összeesküvés, majd a Thököly-felkelés kapcsán kétszer is ült vizsgálati fogságban, végül mindkét esetben felmentették.

Weber azonban korántsem csupán történelmi személyiségként érdekes a számunkra. Négy nyomtatott könyvével és verseivel az irodalomtörténetbe is beírta a nevét, s mint műkedvelő rajzoló, illetve bőkezű mecénást, a magyar művészettörténet-írás is számon tartja. Könyvei közül három – *Janus Bifrons*, *Lectio Principum* és a *Wappen der freien Stadt Eperies* – a királytűkőr irodalmi műfajához tartozó, különféle metszetekkel ellátott, díszes kiadvány volt. A metszetek felölelték a nyomtatott grafika szinte minden műfaját: volt köztük portré (saját és uralkodóképmás), veduta, fontos életrajzi

Israel Hiebner: Weber János főbíróvá választása. Metszet

eseményt megörökítő jelenet, allegorikus ábrázolás, emblematikus címlap, címerábrázolás és példázatil-lusztráció. Az illusztrációk keletkezésében Weber nem csak megbízóként vett részt, hiszen feltételezhető, hogy gyakran ő találta ki az ábrázolás prog-

Johannes Cranerus: Weber János címere. *Metszet*

ramját, sőt, esetenként a metszet is az ő rajza alapján készült. Jó érzékkel választotta ki, hogy melyik művészt, milyen feladattal bízson meg könyvei illusztrálásával. A Habsburg uralkodóházhoz való hűségének jelképeit, így például I. Lipót portróját, a császár udvari művészére, a híres Küssel metsződinasztia egyik tagjára bízta, a személyes vonatkozású metszeteket ugyanakkor már egyik orvos barátja, illetve helybéli mesterek készítették.

Mindhárom fejedelmi tükrének megjelenése ismételt bíróné választásának eseményéhez köthető. Egyik könyvében még beiktatásának metszetes ábrázolását is elhelyezte, amelynek az ad különös jelentőséget, hogy hasonló történelmi jelenet ábrázolása egyáltalán nem ismert a korabeli Magyarországról, hiszen általában csak a királykoronázásról volt szokás metszetet készíteni, egyéb hivatali beiktatásokról nemigen.

A könyvekben szereplő metszeteket mindig feliratokkal, illetve magyarázó szövegekkel látta el. Ennek jó példája nemesi címerének ábrázolása, és az azt megvilágító epigramma. Weber címere javarészt Eperjes címerének elemeiből építkezik, ezzel is mutatva, hogy tulajdonosának élete milyen szorosan

összefügg a városéval. A címer felső részén egyszarvú látható. A címerpajzsot a városcímerből ismert oroszlán tölti ki, aki egyik mancsában kardot, másikban háromlevelű lóherét tart. Az ezt követő vers szerzője szerint a nemesi pajzs megfelel Weber lelki nemességének, illetve belső erényeinek. Az egyszarvú utal orvosi mivoltára, mivel annak szarvából olyan szert lehet készíteni, amelytől még a halálos betegek is meggyógyulnak. Az oroszlán arra tanít, hogyan kell helyesen, az igazságot szem előtt tartva uralkodni, és erejénél fogva szelídséggel kormányozni. Erényei az éberség és a mértéktartás, ezt a példát mutatja minden fejedelemnek is. A jobb markában tartott csupaszd kard az erény, az igazságosság és a közjó védelmét szolgálja. A címer negyedik eleme a háromszínű, háromlevelű lóhere, ami arra utal, hogy az uralkodáshoz bizony nem árt, ha isteni szerencse is kíséri az uralkodó lépteit. A zöld szín az egészséget jelképezi, amihez Weber orvosként is hozzájárult. A virág három színe: sárga, fehér és bíborvörös, amelyből a sárga-arany Weber eddigi (főleg a pestisjárvány idején szerzett) érdemeire, a fehér a tisztaságára, a bíborszín pedig dicsőségére utal.

Az emblematikus művek közül mindenképpen meg kell említeni a *Janus Bifrons* és a *Lectio Principum* címlapjait, mindkettőt *Israel Hiebner* szászországi orvos, Weber barátja készítette. A *Janus Bifrons* magáról a szerzőről is szól, aki orvos és bíró egyben, tehát a fejedelemhez hasonlóan felelős városa lakóinak egészségügyi jólétéért és polgárai biztonságáért, s aki mindkét minőségében legfontosabb feladatának tekinti a rábízott közösségről való állandó gondoskodást. A mű szerkezete is utal Weber orvos mivoltára: a fejezeteket az egyes emberi testrészekhez köthető erények és uralkodói kötelességek ismertetésének szentelte. Szimbolikus értelemben az állam vagy város ugyanolyan felépítésű, mint az ember, így fennmaradásához, polgárainak testi-lelki jólétéhez is ugyanazok a „testrészek”, azaz az általuk megtettesített erények és tulajdonságok szükségesek. Így például a szemek az éberség és az éleslátás jelképei, a hát a türelemre emlékeztet, amivel a fejedelemnek az uralkodás nehéz terhet viselnie kell, míg a szív a kegyelem, a jóság, a melegség és a könyörületesség erényét képviseli. A könyv függelékében Weber összehasonlítja a fejedelemmel az orvost, a pásztor, a hajóst és a családapát, mint olyan személyeket, akiknek a szerepe az adott közösség életében lényegében megegyezik az uralkodóéval. Mindezen erények képi összefoglalását nyújtja a címlap, kétoldalt külön is kiemelve a legfontosabbnak ítélt két erényt, a jámborságot és az igazságosságot (*Pietas* és *Justitia*). A metszet alsó két sávjában látható négy embléma utal a függelék tartalmára, itt találjuk az orvos, a hajós, a pásztor és az apa figuráját.

Israel Hiebner: Weber János Janus Bifrons című művének címlapja. Metszet

A *Lectio Principum* címlapján, a két oszlopon egymás mellett elhelyezett emblémák bonyolult szövevényéből az erényes uralkodó alakja rajzolódik ki, amely Weber majdnem kétszáz oldalas könyvének központi témája. A két erényoszlopon „amore” és „labore” felirat alatt 13-13 embléma található. A két oszlop utalás Herkules oszlopaira, s ezen keresztül újabb tisztelgés a Habsburg uralkodóház előtt, a két oszlop ugyanis egykor V. Károly császár emblémájának alkotóeleme volt, akit mellesleg Weber többször is nagy tisztelettel említ meg könyvében. Weber ugyanakkor az ismert császári szimbólumot polgári tartalommal tölti meg, az általa fontosnak ítélt erények emblémáit elhelyezve rajtuk.

Ugyanebben a kötetben jelent meg Weber mecenatúrájának talán legérdekesebb megnyilvánulása, s egyben életművének összegzése, a *Christian Roth von Rothenfels* által készített rézmetszet, amely saját apoteózisát ábrázolja. A könyv formátumához képest hatalmas méretű metszet egy sajátosan össze-

tett emblematikus ábrázolás, amely különböző elemeket egyesítve, maga is egyfajta emblémaként jelenik meg, témája természetesen maga Weber János. A kép felosztása megfelel e tárgyak hármas tagolásának: felül a „sic itur ad alta” inskripció olvasható, alatta helyezkedik el a piktúra, azaz maga a képi ábrázolás, amelyet szubskripció, ezúttal latin és német nyelvű epigramma követ. Egy képbe sűrítve jeleníti meg mindazt, amit Weber egész életével, illetve műveivel kifejezésre juttatott. Saját dicsőségét, városa iránt érzett elkötelezettségét, vágyait, önmagáról és a világról alkotott nézeteit.

Weber János diadalszekerét három „királyi” erényt képviselő állat húzza: a griff az éberség és az iparkodás, az oroszlán a nagylelkűség és mértéktartás, a sas pedig a kegyesség és okosság, illetve az éleslátás szimbóluma. A tekintéllyel és tisztelettel megkoronázott állhatatosság, azaz a koronás oszlop vagy a kard szintén bekerültek az ábrázolás alkotóelemei közé. A kocsit két oldalán lévő szfinxek arra utalnak, hogy a bölcsesség (itt a főbíró bölcsessége) minden kétértelmű, kényes ügyre megtalálja a megoldást. A gyümölcsökkel, virágokkal, növényekkel borított keret a békére utal, amely a bíró tevékenységének köszönhetően felvirágoztatta a várost. Ezen belül a rózsza a tisztaság, őszinteség és türelem jelképe, a liliom a remény és a jóra való várakozás szimbóluma. A mák és az eper a termékenységre

Christian Roth von Rothenfels: Weber János apoteózisa. Metszet

utalnak, a szőlő szintén a bőség jelképe, míg a tők a mulandóságra figyelmeztet. Nem kizárt, hogy ez a metszet is saját vázlatrajza vagy az ő megrendelésére született műalkotás alapján készült.

A fennmaradt leírások szerint Weber több olajfestmény és dombormű elkészítésére is adott megrendelést, ezek azonban nem maradtak fenn. Egy generációval később, a Weber Jánost szenvedélyesen gyűlölő eperjesi rektor, Rezik János mindenesetre több ilyen műről is említést tesz: „Az elmúlt békés és boldogabb időkben, vagyis a 65. Év (1665) körül ez a hiú, dicsőségre vágyó ember maga készített magának nem tudom milyen domborműveket, amelyek őt az erények képmásaként magas trónuson ábrázolták sasok, oroszlánok, griffmadarak, holdak, napok, bolygók, állócsillagok, felhők és villámok között. Könyörgő fegyverek majd álltak, majd leborultak előtte, majd elhanyagolt fegyvereiket futásnak eredtek. Ha nem volt, aki dicsérje (helyesebben: aki hízelegjen neki), mosolygó apjuknak parancsára, fiai járultak elébe.”

Weber műveit olvasva egy rendkívül művelt, sokoldalúan tájékozott, a kor elvárásaira igen érzékenyen reagáló humanista író képe bontakozik ki előttünk. Joggal merül fel a kérdés, honnan származnak ilyen irányú ismeretei, miket olvasott, milyen előzményei lehettek a korabeli Magyarországon. Az emblematis irodalom első képviselői Magyarországon *Zsámboky János* és *Lackner Kristóf* voltak, de a műfaj igazi fellendülése hazánkban csak az 1660-as évektől tapasztalható. *Lackner* első emblematis kiadványa a magyar korona leírása, *Coronae Hungariae Emblematica* címmel jelent meg 1615-ben. Korántsem biztos persze, hogy Weber ismerte *Lackner* műveit, bár *Lackner* is barátságban volt az eperjesi gimnázium egyik tanárával, *Bocatus Jánossal*, akitől Weber többször is idéz írásaiban. Az emblematis könyvek közül biztosan ismerte viszont *Diego de Saavedra Fajardo* emblematis királytükkrét, amelyből több motívumot is átvett, s amelyre többször hivatkozik fejedelmi tükkrében. Hasonlóképpen többször hivatkozik *Antonio Guevara Horologium principumára*, illetve *Lamormain II. Ferdinándról*

írt *Curriculum vitae-jére*. Idézeteinek forrásai legtöbbször a klasszikusok (*Ovidius*, *Vergilius*, *Plutarkhosz*, *Arisztotelész*, *Platón*, *Seneca* stb.) és természetesen a Biblia, de szemmel láthatóan olvasta a reneszánsz jeles szerzőit, *Petrarcát*, *Antonio Beccadellit*, *Erasmust* és *Ludovicus Vivest* is. Meglepően sokat idéz az angol történelemből, aminek két oka is lehet. Egyrészt első felesége egy angol arisztokrata költőnő, *Elisabeth Jane Weston of Roxwell* (humanista néven: *Elisabetha Joanna Westonia*) lánya volt, és a nagy műveltségű humanista költőnő könyvtárát feltehetően Weber örökölte. Másrészt ekkorra már megjelent Magyarországon *Szepsi Korotz György*, I. *Jakab* angol király fejedelmi tükkréből készített fordítása, a *Basilicon dóron*, s ez szintén lehetett Weber kezében.

Már láthattuk, hogy a kortársak véleménye Weber-ről nem volt mindig kedvező, s az iránta táplált ellenszenv még csak tovább fokozódott, amikor a politikai helyzet kényszerítő ereje folytán lutheránus vallását is elhagyta, hogy katolikussá térve bizonyítsa császárhűségét, ami a Wesselényi-mozgalomban való részvétele miatt igen kétségessé vált az udvar számára. De hogy polgártársai bizalmát nem veszítette el teljesen, azt jól mutatja, hogy nem sokkal ezután újabb kilenc évre főbíróvá választották, s ezt a tisztséget majdnem haláláig megőrizte. Mikor 1684 májusában meghalt, fiai számára hatalmas vagyont, biztos egzisztenciát és virágzó gyógyszerterületet hagyott örökül. Mindannyian művelt, külföldi tanultságú, jó diplomáciai érzékkel rendelkező, céltudatos fiatalemberek voltak. Apjuk halálakor a két idősebb fiú már elindult felfelé a politikai ranglétrán. Weber erős egyéniségének hiányában a család mégis szinte pillanatok alatt széthullott. *Caraffa* koholt vádak alapján letartóztatta, s kivégeztette Weber két idősebb fiát, elkobozta vagyonukat. Özvegye még fiai halála előtt a börtönben elhunyt, életben maradt árvái koldusbotra jutottak, s szétszóródtak a Felvidék különböző városaiban. Mégis, részben talán *Weber János* politikusi szelleme éled újjá másfél évszázaddal később, egyik kivégzett fia leszármazottjának, *Weber Karolinának* a fiában, *Kossuth Lajosban*.